

Abstrakt

Práce se v první části zabývá ovlivněním rašelinišť lidskou činností ve světle archivních materiálů, a to v rozsahu dnešní Chráněné krajinné oblasti Třeboňsko. Vzhledem k tomu, že na tomto území po celá staletí existovalo nejdříve panství rožmberské a po krátké přestávce způsobené konfiskacemi majetku české šlechty po stavovském povstání a Bílé hoře až do 20. století panství Schwarzenberské, je naprostá většina potřebných materiálů soustředěna ve Státním archivu Třeboň. Jen malou část dokumentů týkajících se majetku pánů z Hradce, jejichž panství zasahovalo do CHKO v její severovýchodní části, archivuje Státní archiv Jindřichův Hradec. Chybí samozřejmě jen materiály týkající se malé části Vitorazska přičleněné k Republice Československé až v r. 1920, která byla celá staletí součástí Dolních Rakous.

Protože ekonomická činnost dotýkající se přeměny nejen rašelinišť, ale celé krajiny úzce souvisí s politickou a ekonomickou situací, rozdělila jsem celou dobu, po kterou člověk třeboňskou krajinu ovlivňuje, celkem do 10 nestejně dlouhých období. Ta navzájem oddělují události, které zásadně změnilly situaci a vyústily v nový stav, měnící převážnou část faktů charakterizujících etapu předchozí.

Rašeliniště Třeboňska jsou ekosystémy jejichž vývoj v době poledové je dokazován v četných pylových analýzách českých paleoekologů.

Z nejstaršího období máme jen skromné archeologické doklady, ze kterých vyplývá, že Třeboňsko, s výjimkou severního okraje CHKO, bylo po celý pravěk v podstatě liduprázdné. Výjimku činí nedávno objevená mezolitická stanice, která existovala u jezera dnes zaniklého a částečně zatopeného rybníkem Švarcemberk.

Téměř žádné doklady nejsou ani pro nejstarší období kolonizace Třeboňska. Důkaz o přítomnosti člověka v raných obdobích osídlení poskytují většinou jen pyly obilovin a plevelů, zachycené místy v nejvyšší části rašelinových profilů. Na zánik a přeměnu rašelinišť lze v tomto období usuzovat ze zpráv o stavbách rybníků a dalších vodních úpravách. Protože vznik rozsáhlé soustavy rybníků spolu se zajištěním vody pro jejich naplnění velmi změnil hydrologii celé krajiny, ovlivnil i rašeliniště v blízké či vzdálenější oblasti těchto staveb a zčásti umožnil i využití některých mokřadů jako luk a lesů.

Plány na hospodářské využití velkých rašelinišť Třeboňska se objevují zhruba od konce 18. a začátku 19. století, během kterého byly také většinou realizovány. Z tohoto období je v archivu také nejvíce materiálů jak mapového, tak listinného. Největší ekonomická exploatace rašelinišť trvala zhruba do konce 1. světové války. Rašelina se v té době využívala

především jako palivo. Její spotřeba ale postupně klesá s likvidací zastaralých skláren, železáren apod., ale také v konkurenci s uhlím. Ještě větším zásahem do původního stavu rašelinišť bylo zalesnění rozsáhlých odvodněných ploch, nebo jejich přeměna na užitkové louky. V období mezi válkami se rašelina těží především pro zemědělské a v malé míře i lázeňské účely. Rozsáhlý listinný materiál dokládá, že v tomto druhu podnikání byly trvalé potíže s odbytem. Samozřejmě dostatek archivních dokladů je i pro období zhruba posledních 60 let. Po druhé světové válce exploatace rašelinišť pokračovala i nadále, jen za pomoci mnohem výkonnější mechanizace. Chráněn měl být jen nepatrný zbytek rašelinišť, převážná část měla být vytěžena nebo přeměněna na lesy a výnosové louky. Vytěžená rašelina byla využívána hlavně v zemědělství.

K zásadnímu obratu došlo až po kolapsu totalitního režimu. Poprvé v celé dlouhé historii vývoje Třeboňska se stala prioritním ochrana rašelinišť a mokřadů obecně. Na většině z nich byla těžba ukončena a jsou ponechána svému vývoji. Jejich nejcennější části jsou pak chráněny jako přírodní rezervace nebo přírodní památka. Rašelina pro zahradnické účely se těží pouze na ložiscích Branná a Hrdlořezy. Malé množství materiálu pro lázeňské účely se získává jižně od Třeboně v polesí Hrádeček.

Na základě zjištěných údajů v archivních materiálech jsem se pokusila provést pylovou analýzu profilu rašeliniště Pele s cílem v pylovém spektru najít a potvrdit tyto skutečnosti. Snažila jsem se najít důkazy o velmi pozdní kolonizaci tohoto území a zároveň dokázat, že rašeliniště vzniklo teprve v nedávné minulosti a částečně i působením člověka.